Живко Петров

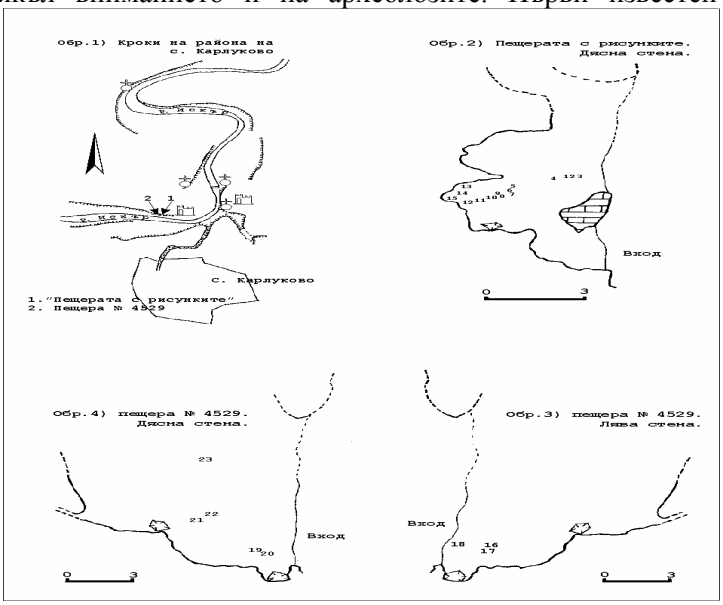
New find of graffitti pictures and signs near Karlukovo vill.

(Summary)

Karlukovo karst area is most popular with his caves. It is object of exploration scientists and specialists too. The archaeological exploration of Temnata dupka cave is with a great importance to the Paleolithic studies in Europe. Some monuments of Middle Age were studied here too. Mediaeval graffitti were studied from D.Ovcharov and M. Asparuhov. The article presents the results of the exploration of the new finds of graffiti in two caves. 23 new graffiti drawings and graffiti signs were described and analyzed The fefteen of them can be classifite like zoomorphical. Ten of the figures represents a deer(Cervus elaphus). The most of graffiti signs is located in the cave 4529. There are no reliable data for exact dating of the explored graffiti. An assumption based on observation, historical sources and analogies can be ventured that they may be dated from XIII - XIX Century.

Районът на с. Карлуково е рай за пещерняците! Със своите скали, пещери и пропасти той привлича спелеолозите от цялата страна. Той е обект на изследване и на редица учени и специалисти.

Отдавна карлуковският район е привлякъл вниманието и на археолозите. Първи известен изследовател е проф. Рафаил Попов. Неговата оценка за значението на района е актуална и досега
(Попов 1920, 55). Следват редица изследвания, разкопки и публикации. Находките в пещерата Темната дупка придобиват световно значение за палеолитните изследвания.

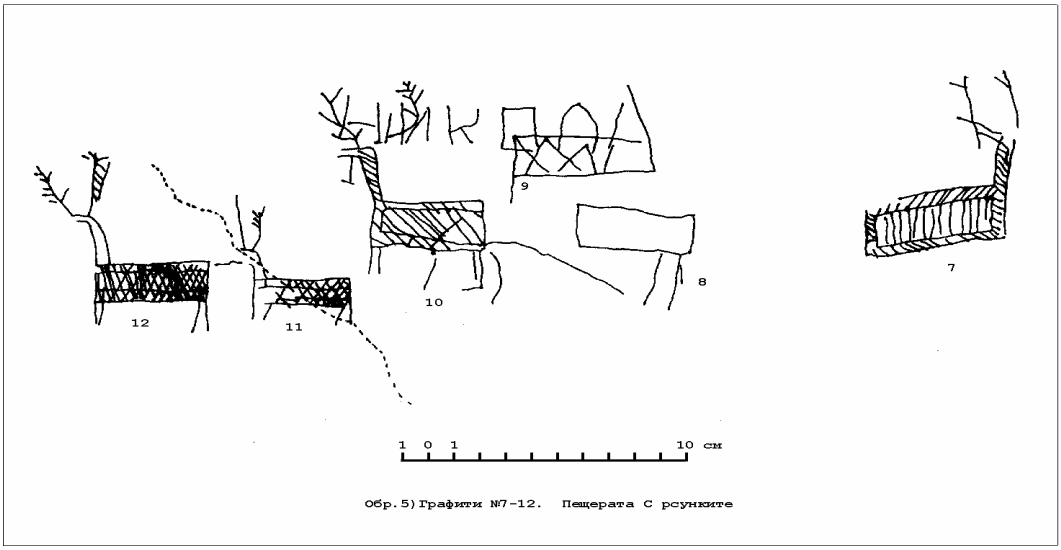
Изследвани са и няколко паметника от Средновековието (обр.1). Скитът “ Глигора “, скалната църква “ Св. Марина “, скалната църква “ Св. Безсребници” и карлуковският манастир “ Св. Богородица Викторова лъка “ са проучени от именити изследователи (Каменова, Веленис 1976; Мавродинова 1985 и др.), а също така са консервирани и от НИПК.

Интересен паметник от късното българското средновековие са т.нар. рисунки – графити и графити – знаци. За рисунки – графити от района на Карлуково споменава проф. Д. Овчаров (Овчаров 1982, 106). С тях по – подробно се занимава М. Аспарухов в своята монография, посветена на откритията на рисунки – графити от Северозападна България (Аспарухов, 1984). Той разглежда две изображения, които се намират при скита “ Глигора “. Едното се намира в пещерата западно от скита, а другото е върху скала, на 140 м южно от него. Рисунките- графити са твърде интересни. Те представят образи на хора, животни, знаци и др. Изображенията от второто находище са придружени от интересен кирилски надпис от 1444 г. и споменават за първия поход на крал Владислав III Ягело “ Варненчик “ и Янош Хуниади (Аспарухов, 1984, 45 – 50).

На фона на казаното дотук съвсем закономерно идва и откриването на нови рисунки – графити. Откритието е направено от Ст. Станев (Стенли) от СПК “Академик”. Те са преоткрити от Ал. Жалов, който съобщава за тях в периодичното издание на ПК” Хеликтит” (Жалов, 1997, 5 – 6). От края на 2000 г., в рамките на няколко обхода, в които взеха участие пещерняци от клубовете “Хеликтит “ и “ Академик “ (1), бе изследвана околността и бе открито второ находище в пещера № 4529. Пещерите бяха картирани, рисунките – графити и надписите бяха снети с полиетилен и фотографирани.

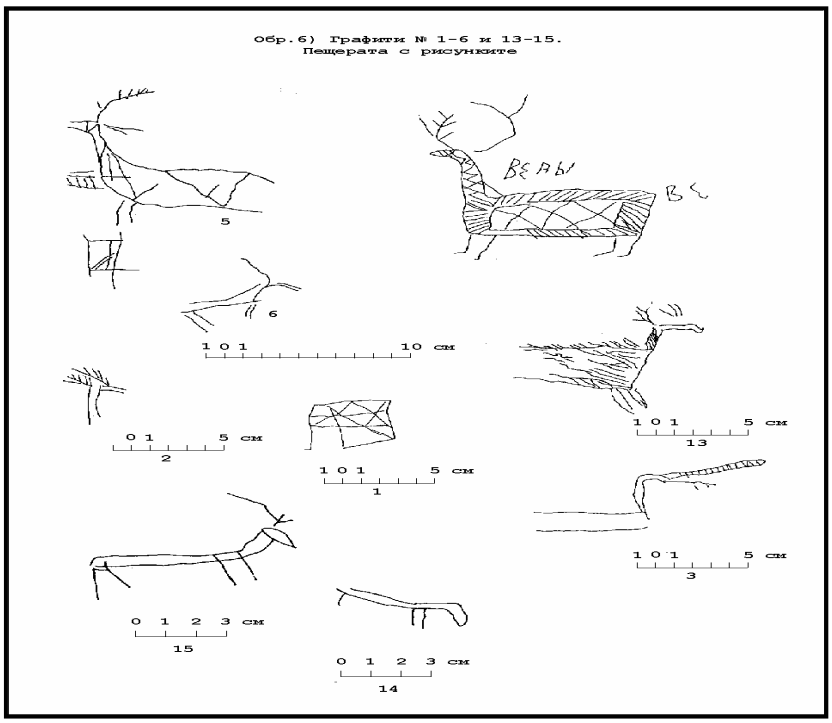
Двете находки се намират в две неголеми пещери (т.нар. Пещера с рисунките и Пещера № 4529), разположени под местността Глигора. Техните входове се разкриват в основата на висок скален венец, отстоящ на около 450 м западно от входа на клиниката при гара Карлуково и на около 1 км северно от самото с. Карлуково (обр. 1).

Общо в двете находки са открити и документирани 23 графита. Те са разположени на няколко групи на различна височина (от 1 до 6 м от пода) и са на различно разстояние от входовете на пещерите (обр. 2,3,4).

Обр.5)Графити №7-12. Пещерата с рсунките

Сравнителната им недостъпност наложи при снемането да се използва специализирана алпийска техника (свободно катерене, клинове, спитове, алпийски стълбички). Тематично графитите могат да се разделят на няколко групи. Преобладават рисунките на животни или части от тях (обр. 5 и 6). Това са 15 графита от общия брой. Те са съсредоточени изцяло в Пещерата с рисунките. Десет от изображенията представят благороден елен (Cervus elaphus) – обр. 5, граф.7 и 10 – 12; обр. 6, гр. 2 – 5 и 13, 15. При останалите изображения вида на животното не може да се определи поради липса на характерни белези (обр.5, гр. 8 и 9 и обр. 6, гр.1, 6 и 14). Следващата тематична група е съставена от графити – знаци (обр. 7, 8 и 9). Те са съсредоточени изцяло в Пещера № 4529. Това са един графит – пентаграма (обр. 7, гр.16), два знака звезда – розета (обр. 8 и 9), един знак "символна решетка" (обр. 7, гр.19) и меандровиден знак (обр. 7, гр. 20). Последната група е съставена от графити, чиито смисъл не може да се определи (обр.10, гр.21 – 23).

В двете пещери са снети и два кирилски надписа – три в Пещерата с рисунките и един в Пещера № 4529 (обр. 11).

Стилово рисунките – графити могат да се разделят на две групи. При първата, която е по – многобройна, водещ елемент е стремежът към стилизиране на образа. Телата на животните са представени като правоъгълник, разделен на няколко хоризонтални или вписани полета. Те са запълнени с щрих от вертикални, коси или диагонално пресичащи се черти. Крайниците са изобразени чрез единични черти. Шиите и главите са оформени чрез две успоредни извити черти. Изобразени са големи рога с много разклонения.

Втората група включва изображения, чийто контур е свободен. Чрез него са оформени телата, шиите и главите на животното. Образът е по – реалистичен, тъй като контурът напомня живия оригинал.

Общо фигурите са застинали и не подсказват движение. Изключение прави графит № 13 (обр. 6). Макар че е изобразена само предната част на тялото (протоме), разположението на краката и щриха на тялото подсказват движение (скок).

При графитите – знаци за стил не може да се говори, но някои от тях (гр.№ 16, 17 и 18) правят впечатление с големите си размери (обр. 7, 8 и 9).

Някои от изображенията са обединени от обща композиция. Те явно са изработени старателно, по предварително добре обмислена схема. Най – добре изразената група в това отношение обединява шест образа (гр.№ 7 – 12, обр. 5).

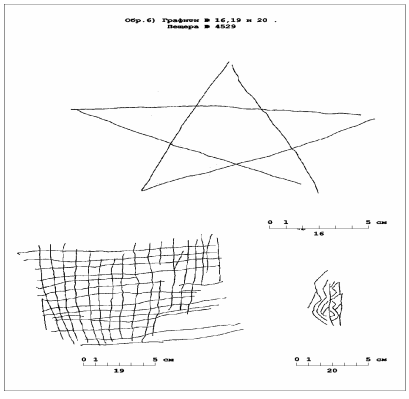
Техниката на врязване е изключително прецизна. В някои от случаите щриха е направен чрез фини черти, които са на разстояние на около 1 – 2 мм една от друга, без да се пресичат.

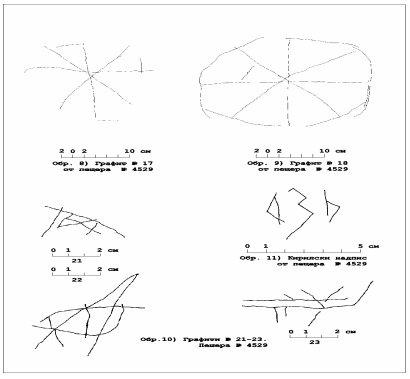
Голяма трудност при паметници от този тип представлява датирането. В повечето случаи, когато не разполагаме с точна дата (от надпис или др.), датирането се прави въз основа на археологическата среда и търсенето на паралели от други находища. Както вече казахме, районът на с. Карлуково е богат с паметници от късното българско средновековие. В рамките на няколко квадратни километра са съсредоточени скалния скит “ Глигора “ от края на XIII – XIX в. (Мавродинова,1985, 48; Веленис, 1976, 15), скалните църкви “ Св. Безсребреници “ – XVI в. (Мавродинова ,1985, 5 – 6), “ Св. Марина “ – XIV в. (М.1985, 46), манастира “ Св. Богородица “, сега клиника, датиращ от XVII в. (Мутафчиев, 1973, 374). В района на стария мост над р. Искър е известна средновековна църква с некропол от XIV в. (Миков ,1929, 335). От двете страни на реката, високо върху Платата, се разполагат две средновековни крепости. Едната е при Националния пещерен дом, а другата е в непосредствена близост до двете нови находки над близката кариера. От многото иманярски изкопи по пътеката в Гръчки дол се вижда, че и той е бил обитаван през средновековието (керамика, части от зидове и т.н.). При прокарването на пътя от жп гарата до с. Карлуково в същия дол е пресечен друг средновековен некропол (Трантеев, 1966, 11).

Поради характера на настоящата статия, няма да се спирам върху всички възможни паралели от други находища (темата е предмет на дипломната ми работа, където тези въпроси се разглеждат по – подробно). Най – близки по стил и начин на изработка до рисунките – графити от Пещерата с рисунките и знаците от Пещера № 4529, според нас, са някои рисунки – графити и знаци от местността Говедарника и Средния камък при с. Царевец, Врачанско. При редица графити, изобразяващи благороден елен, се откриват близки елементи:

Оформяне на бялото като правоъгълник, защриховане с диагонални, вертикални и хоризонтални черти, оформянето на рогата и крайниците и т.н. (Аспарухов, 1984, 221 – 223, табл.IV а – в). Въпреки многото мнения относно датировката на графитите от с. Царевец, може да се приеме, че те са изработени в периода XIV – XVIII в., за което свидетелстват многото надписи и монограми (Аспарухов 1984, 68 и 71). Струва си да се отбележи, че откритията от с. Царевец се намират сравнително близо до новите находки от с. Карлуково.

На последно място ще спомена надписите, открити в Пещерата с рисунките. Въпреки трудностите при разчитането, можем да кажем, че те са не по – ранни от XVIII в. (2).

От гореизложеното може да се заключи, че времето на създаването на рисунките – графити и знаци от с. Карлуково може да се постави в широки граници - края XIII – XIX в. Съзнавам, че това е твърде “ широка “ датировка. За нейното прецизиране може би е необходим по – задълбочен анализ. От друга страна търсенето на по – точна дата може би е невъзможно поради факта на “ натрупване “ графити на едно и също място в рамките на един по – дълъг период.

В заключение ще се спра върху значението на рисунките – графити и знаци от новите находки. Приема се, че като основен обект на лов, благородният елен естествено става обект на изобразяване от древните творци (Овчаров, 1982, 39 – 40; Аспарухов, 1984, 121). От друга страна образът на елен има място в българската духовна култура. В редица митове той се явява като символ на слънцето,

като другар на самовилите и като свръхестествен пратеник на Бог, свързващо звено между небето и земята (Георгиева, 1983, 40 – 45).

Част от графитите знаци от Пещера № 4529 имат ясно символично значение. Пентаграмата и звездите – розети са широко разпространен символ на слънцето (Овчаров, 1982, 68 – 69 и Аспарухов, 1984, 125 – 126). Знакът “ символна решетка “ е тълкуван като образ на ловна мрежа, лов или символ на рода (Аспарухов, 1984, 127). Меандровидният орнамент (гр. 20) може да намери обяснение като се съпостави с орнаментиката на средновековните ни ръкописи (Аспарухов ,1984, 127).

Рисунките – графити и графитите – знаци от Пещерата с рисунките и пещера № 4529 са ценен исторически и археологически извор. Те допълват широката тема за характера на българските средновековни рисунки – графити. Освен това те са повод за едно по – широко изследване на паметниците от района на с. Карлуково като цяло. Според мен той е един твърде интересен, но пренебрегнат засега средновековен български център.

1.Специална благодарност изказвам към Алексей Жалов, който ме насочи към находището и на К. Стоичков, А. Стрезова и Н. Иванова, които подпомогнаха теренната работа и обработката на данните.
2.Използвам мнението на К. Хаджиев, който бе така любезен да ме консултира относно характера и датировката на надписите

Литература :

Аспарухов, М. 1984. Средновековни графити от северозападна България, В : Интердисциплинарни изследвания, кн. XI – XII, С.

Веленис, Г. 1976. Скитът “ Глигора “, МПК, 3, с. 15 – 26

Георгиева, И. 1983. Българска народна митология, С.

Жалов, А. 1997. Преоткрити находки на скални графити, В : Информационен бюлетин на ПК “ Хеликтит “, бр. 3, с. 5 – 6, С.

Мавродинова ,Л. 1985. Скалните скитове при Карлуково, С.

Миков, В. 1929. Старини от разни краища на България, В : ИАИ (ИБАИ) , т. V, с. 330 – 336, С.

Мутафчиев ,П. 1973. Из нашите старопланински манастири, т. II, С.

Овчаров, Д. 1982. Български средновековни рисунки – графити, С.

Попов,Р. 1920. Спелеологични изследвания в околността на гр. Търново, с. Беляковец, Дряновския манастир и с. Карлуково, ГНАМ, Т II, с. 46 – 56, С.

Трантеев, П. 1966. Карлуковският пролом, С.

МИЛАНОВСКИТЕ БАИРИ

Алексей Жалов, Константин Стоичков, Магдалена Стаменова

Around Milanovo hills

(Summary)

A diary of the expeditions for exploring of the Milanovo karst area in the Beglichki part of Vrachanska Mt, NW Balkan Mt. 6 expeditions were undertook in the period May-November 2001. There were found nine new caves six of which was mapped. The most interesting of them is the cave Gjozova jama cave -43 m deep.

Милановският карстов район се вписва в границите на Бегличкия дял на Врачанската планина. Той се простира между Дружевската седловина и долините на реките Ботуня, Бяла, Черна, Златица и Искър. Под въздействието на тектонските и хидрогеоложките фактори варовиците изграждащи масива са силно окарстени. Наблюдават се всички видове повърхностни и подземни карстови форми - валози, вртопи, пропасти и пещери. Първите проучвания в района се провеждат от Ж.Радев в началото на XX век, а резултатите от тях са публикувани през 1915 г. в монографията му "Карстови форми в Западна Стара планина". Според известните източници на 11 май 1931 г. Н.Радев и П.Енглиш осъществяват спускане в пропастта "Чавките" (- 63) и така полагат началото на изследването на подземния корст.. Повторно спускане в известната пропаст правят на 22 и 23 ноември 1958 г. П.Недков, П.Берон и С.Пенчев. По нататъшни проучвания на района започват през 1977. г., когато пещерняците от клуб "Алеко",София откриват пропастите Йосова яма (-52 м.) и "Драги камък"(-37 м.)и картират "Чавките" . В периода 1980 - 1984 там се провеждат няколко значителни експедиции на ПК"Искър", София в резултат, на което биват картирани 13 нови пещери и пропасти, между които е и пропастта в мина “Герана” (-92 м.) Междувременно тук са работили и пещерняци от клубовете "Веслец", Враца; " Пъстринец", Монтана ; "Еделвайс", "Академик", "Планинец" и "Ив.Вазов", София

Началото **(разказва А.Жалов)**

Денят е 19 май, а часа 9,15. Автобусът потегли от гара Лакатник преди минути и вече уверено се сучеше по шосейните серпантини